

Gemensam skola

– bäst för alla?

Om skolan i ett multietniskt samhälle

Gemensam skola

– bäst för alla? Om skolan i ett multietniskt samhälle

FÖRORD	5
1. FRISKOLEDDEBATTEN – DAGS ATT LÄMNA DEN!	7
2. GRUNDSKOLAN – STRATEGI FÖR UTVECKLING	11
3. VÄRDEGRUND – ETIK OCH RELIGION	17
4. EN DEMOKRATISK SKOLA	19
5. EN BÄTTRE ANPASSAD GYMNASIESKOLA	22

Fler ex av rapporten kan beställas från

Broderskapsrörelsen

Sveriges kristna socialdemokraters förbund

Box 704 03, 107 25 Stockholm

Tel 08 545 55 30, Fax 08 411 17 95

e-post info@broderskap.se

eller hämtas på hemsidan (pdf-fil)

www.broderskap.se

Förord

Många har åsikter om skolan men de beslut som verkligen påverkar och förändrar skolans vardag diskuteras oftast i för snäva kretsar. Debatten förs av politiker med uppdrag med knytning till skolvärlden och av de centrala skolmyndigheterna.

Vi är övertygade att de som har politiskt ansvar för skolorna i kommuner och i riksdagen behöver stöd från en bredare diskussion om skolan och skolpolitiken.

- Ett skäl är att skolan oavbrutet påverkas av de förändringar som samhället genomgår.
- Ett mer specifikt skäl handlar nu om skolans förändrade roll i ett samhälle med ökad kulturell och religiös mångfald, men tyvärr också med växande sociala och ekonomiska skillnader.
- Ett tredje skäl är hur skolpolitiska beslut om kommunalisering, skolpeng och fler fristående skolor har påverkat varje grund- och gymnasieskolas inriktning och utbud.

Denna rapport om skolfrågor togs fram till Broderskapsrörelsens kongress sommaren 2005 och behandlades där i ett av kongressens seminarium. Kongressen beslutade att förbundsstyrelsen fortsatt skall stimulera debatt i skolfrågor med rapporten som underlag och med ambition att ta fram ett breddat idémateriale med bl a behandling av frågan om betyg och urvalskriterier.

Li Sandra Sandell ansvarar inom förbundsstyrelsen för arbetet. Ansvarig på förbundsexpeditionen är Ola Johansson som tillsammans med Rezene Tesfazion ansvarade för skolfrågor och tog fram rapporten till 2005 års kongress. En grupp av medlemmar med representerande olika utgångspunkter och erfarenheter från skola och utbildning deltar i arbetet.

Flertalet av de omdebatterade konfessionella fristående skolorna har kristen värdegrund med t ex Svenska kyrkan och Katolska kyrkan som huvudmän. Åtskilliga av Broderskapsrörelsens medlemmar arbetar som skolledare eller som lärare i skolorna eller finns med i deras styrelser. Genom religionsdialogen har Broderskapsrörelsen också kunskap om och kontakt med såväl de två judiska fristående skolorna och flera av de muslimska fristående skolorna.

S-kongressen i Malmö visar att det finns ett stort engagemang i debatten om de fristående skolorna, men också att engagemanget ofta har mer en ideologisk än faktabaserad grund.

Rapporten knyter an till diskussionen om de fristående skolorna. Istället för att förorda förbud vill vi söka förstå varför en visserligen liten, men ökande andel av föräldrar och elever, söker och väljer andra alternativ än den gemensamma kommunala skolan. Vårt ideal är en gemensam skola och målet bär vara att den gemensamma skolan skall vara ett bästa alternativ för alla, men vi tror inte att det sker genom att de alternativa driftsformerna förbjuds. Istället anser vi att det bäst uppnås genom vidgad kontakt och samverkan mellan de olika skolformerna.

Föräldrars och elevers rätt att välja konfessionella fristående skolor finns fastlagd i internationella konventioner som Sverige antagit. Vi oroas över idéer att ekonomiskt strypa de fristående skolorna – vare sig snaran läggs kring alla skolor eller enbart de med konfessionell inriktning. Vi önskar inte en utveckling där vissa skolor hänvisas till helt privat finansiering och ställs utanför samverkan och insyn.

Skolans och dess roll i samhället rymmer många utmaningar för socialdemokratin med dess tradition av jämlikhetsiver, folkbildningsideal och utvecklingsoptimism. De frågor som här särskilt lyfts fram är:

- Skolan som social mötesplats. Ställs allt för stora anspråk på att alla barn jämbördigt ska klara det sociala mötet? Kan det i det mångkulturella samhället behövas mer av stegvisa möjligheter till socialt möte och integration?
- Pedagogiken, dvs det dagliga arbetet i skolan. Har för stora anspråk lagts på skolan när det gäller utjämning mellan samhällsklasser och folkgrupper? Är felet att vi missat att utveckla en mer varierad pedagogik och istället bara haft för ögonen till att i stort sett alla ungdomar ska ha möjlighet till gymnasieutbildning?

- Samspelet – skola och arbetsliv. Hur klarar skolan att förbereda eleverna för kraven och möjligheterna i ett mångsidigt arbetsliv? Och hur tar arbetslivet, arbetsgivarna - offentliga och privata - ansvar för nyrekryteringen till arbetslivet?
- Värderingar och värdegrund – hur blir läroplanens vackra ord förverkligade i skolan?

Socialdemokraterna har en skolpolitisk arbetsgrupp under skolminister Ibrahim Baylans ledning. Samtidigt har regeringens förhandlingar med samarbetspartierna om den nya skollagen avbrutits och skolminister Ibrahim Baylan signalerat att socialdemokratin efter valet önskar en dialog också med de borgerliga partierna i skolfrågan. Det är utmärkt. Skolfrågan är också ett politiskt ansvarsområde som med fördel utvecklas i ett bredare samförstånd.

Det är vår förhoppning att Broderskapsrörelsens rapport och det fortsatta arbetet med skolfrågor skall kunna bidra till att vidga och bredda debatten.

Rapporten har fem avsnitt:

1. Friskoledebatten – dags att lämna den!
2. Grundskolan – strategi för utveckling
3. Värdegrund – etik och religion
4. En demokratisk skola
5. En bättre anpassad gymnasieskola

Välkommen med synpunkter på rapporten och med förslag och idéer som bidrag till Broderskapsrörelsens fortsatta arbete med skolfrågorna under kongressperioden 2005-2007.

Stockholm december 2005

Li Sandra Sandell
Förbundsstyrelsen

Rezene Tesfazion
Förbundsstyrelsen

Ola Johansson
Förbundsexpeditionen

Uppdraget från Broderskapsrörelsens kongress 2003 var ”att lämna förbudsdebatten om friskolorna för att istället ägna vår kraft att utveckla den kommunala skolan till det för barnen och föräldrarna bästa alternativet”.

Rezene Tesfazion, ansvarig i förbundsstyrelsen, och Ola Johansson, förbundsexpeditionen, besökte därefter under 2003 och 2004 kristna, judiska och muslimska och andra fristående skolor för att samlas kunskap och etablera kontakter. I ett par av besöken deltog även en representant från SSU.

Ett ”Skolpolitiskt forum” genomfördes i februari 2005 förlagt till Stadsmissionens och Sociala Missionens fristående gymnasieskolor på Liljeholmen, Stockholm. Där medverkade bl a Ibrahim Baylan, skolminister, Chakib Benmakhlof, rektor med ansvar för nätverket av islamiska skolor, Anders Carlberg, Fryshuset, Agneta Dalemark, rektor Sociala missionen, Lotta Gerhardsson, tf rektor Stadsmissionen, Ola Johansson, Broderskapsrörelsen, Maggie Kofa Jonsson, lärare med liberiansk bakgrund, Tommy Klatzkow och Kim Lichtenstein, ordförande resp. rektor för judiska Hillelskolan samt Mike Power, bitr. rektor Kungsholmens gymnasium

En av deltagarna i samlingen var Allan Petersson, erfaren rektor för kommunala skolor i Söderhamn och Hallsberg som också arbetat med utbildning i Pakistan och i Afrika. Allan Petersson har bidragit till rapporten med egna förslag och genom att bearbeta utkast och tidigare program.

1. Friskoledebatten – dags att lämna den!

Frågan om de fristående skolorna, de s k friskolorna, är svårhanterlig i samhället och även för arbetarrörelsen. Det gäller friskolorna generellt, men i debatten lyfter man ofta specifikt fram de religiösa/konfessionella friskolorna.

Rätt till egna val av skolform, även med avseende på religiös inriktning, finns inskriven i en av de europeiska konventioner som Sverige antagit. Staten kan av den anledningen inte förbjuda t.ex. religiösa/konfessionella friskolor. Däremot kan de ekonomiska eller andra villkor som staten uppställer utformas så att möjligheten att driva skolorna i praktiken upphör eller begränsas till ekonomiskt mycket starka grupper.

I stället för en debatt om förbud för friskolor vill vi vända fokus. Den viktiga frågan är hur den gemensamma kommunala skolan bättre ska kunna möta de skiftande behoven i ett land med många etniska, språkliga, kulturella och religiösa traditioner:

I kontakt med föräldrar som valt fristående skolor och även från dem som driver sådana skolor har vi mött åsikten att friskolan för dem enbart är ett ”näst-bästa alternativ”. Friskolorna kan bli ett hinder för barnens kontakter med andra och därmed deras integration in i samhället. Trots det ser man ändå den fristående skolan som bättre alternativ än den gemensamma skolan, när barn från en annan språklig, kulturell eller religiös bakgrund tryggt ska växa och utveckla sin identitet.

Fristående skolor väljs främst beroende av de svårigheter man mött i den gemensamma skolan. Det är olyckligt om olika invandrargrupper får en uppfattning att socialdemokratin endast motvilligt och genom tvånget från en konvention (och politiska styrkeförhållanden i riksdagen) accepterar den skolform de valt.

I stället för att debattera förbud bör ambitionen vara att utveckla den gemensamma skolan till ett ”bästa alternativ” för alla. Det kan bara ske genom dialog. I stället för att i huvudsak diskutera om friskolor ska tillåtas, eller rättare sagt ha rätt till samhällets stöd, bör arbetarrörelsen söka former för att med olika grupper i samhället diskutera deras motiv för att välja alternativa skolformer.

- Av vilka skäl har de sökt andra alternativ för sina barns skola? Vad är det de saknat hos och vad önskar de av den gemensamma skolan?
- Vilka kunskaper och erfarenheter kan hämtas från de fristående skolorna, t ex då det gäller klassernas storlek, blandade åldersgrupper, elevsamarbete och elevinflytande på skolans arbete i stort?
- Vad finns att lära om skoltyper och arbetsformer från länder med längre mångkulturell och mångreligiös tradition?

I de mångkulturella Sverige finns nu många föräldrar med stor kunskap om hur skolsystem i andra länder möter språklig, etnisk och religiös mångfald. I en del länder ger t ex de gemensamma skolorna i sina scheman rum för kompletterande konfessionell undervisning. Är det något att ta efter? Även vid sidan av religion och konfession finns liknande behov i fråga om t.ex. språk, historieundervisning, kultur. Vilken värld, erfarenhet och tradition beskriver våra skolors historieböcker? Hur tas mångfalden i elevers bakgrund och erfarenheter till vara som en gemensam resurs?

Andra frågor som påverkar tilliten till den gemensamma skolan gäller lärarförsörjning, annan personalrekrytering, läroplaner och läromedel.

- Vilka är olika invandrargrupper/familjers/barns uppfattningar och erfarenheter om a) den gemensamma skolan och b) de fristående skolorna?
- Har de fristående skolorna utvecklat unika fungerande arbetsformer som också kan överföras till den gemensamma skolan?

- Var finns möjligheter till utbyte av erfarenheter mellan personal från den gemensamma skolan och personal från friskolor?

Redan nu finns i Sverige åtskilliga exempel på praktisk och fungerande samverkan mellan fristående skolor och de kommunala skolorna. Friskolor förläggs intill den kommunala skolan för att underlätta övergång och integration i grundskolans högre årskurser. Den judiska friskolan i Stockholm, Hillelskolan, samverkar med en kommunal skola som tar över eleverna från högstadiet. I några av de muslimska friskolorna finns system för att följa upp hur eleverna klarar sin integration in i de kommunala skolorna på högstadiet.

Vi har många frågor och föreslår att socialdemokratiska skolpolitiker i de kommuner där frågorna är aktuella tar initiativ till samarbetsgrupper mellan personal från den gemensamma skolan och från de fristående skolorna. Föräldrar och andra representanter för minoritetsgrupper som valt eller söker andra skolformer bör inbjudas att delta.

De fristående skolorna – hur många och vilken inriktning?

Med tanke på friskoledebattens omfattning anges i det följande några storlekstal. Avsikten är att ge perspektiv på verksamhetens omfattning generellt och i synnerhet i fråga om de s k konfessionella skolorna.

Kännetecknande för de organisationer som från etniska, språkliga eller religiösa utgångspunkter driver fristående skolor är att det främst omfattar grundskolans lägre årskurser. Ambitionen är att eleverna från de högre årskurserna (senast på gymnasienivån) ska integreras i den gemensamma skolan. För de kommersiella skolföretagen finns en motsatt tendens – rekrytering av elever till de egna friskolorna inriktas mer på gymnasienivån.

Läsåret 2003/2004 fanns i Sverige något över 530 fristående grundskolor. Där gick drygt 5 procent av landets grundskoleelever. 95 procent av grundskoleleverna gick i de kommunala skolorna. Andelen elever i de fristående gymnasieskolorna var något högre - drygt 8 procent. Totala antalet fristående gymnasieskolor var knappt 250.

Tendensen de senaste åren är att ökningen av antalet fristående grundskolor har bromsats upp kraftigt och i stort sett stagnerat. Däremot startas fortfarande nya fristående gymnasieskolor, men antalet nystartade minskar. Skolverket noterar också att av de skolor som sökt och fått tillstånd kommer färre igång med verksamhet. Läsåret 2003/2004 var det endast en tredjedel av de skolor som fått tillstånd som startade någon verksamhet. Vanligaste orsaker till att planerna inte förverkligades är att man inte lyckats få lokaler, lärare eller tillräckligt antal elever.

Rikssiffrorna anger genomsnitt. De fristående skolorna svarar för större andel av skolverksamheten främst i storstadsområdena – och där i synnerhet i de mest välbärgade kranskommunerna - men också i Stockholms innerstad. I glesbygdskommuner finns ganska många exempel där föräldragrupper omvandlat små byskolor till fristående grundskolor, när kommunerna beslutat att lägga ned den kommunala skolan.

Vilka är de?

En stor del av friskoledebatten handlar om de konfessionella skolorna, dvs. skolorna med en viss religiös hemvist. Men andelen motsvarar inte på något sätt den plats dessa skolor har fått i samhällsdebatten. De konfessionella fristående skolorna är med få undantag grundskolor. Av landets 530 fristående grundskolor har endast 66 konfessionell inriktning och av dessa har 53 kristen profil.

Endast tre av landets c:a 250 fristående gymnasieskolorna har konfessionell inriktning – samtliga tre med kristen profil. Det är Katolska gymnasieskolan i Göteborg, Livets Ords gymnasieskola i Uppsala och Andreasgymnasiet i Stockholm.

Fördelning av fristående grundskolor (2002/2003)

Allmän	38%
Pedagogik (Walldorf etc)	33%
Konfessionell profil	13%

Språklig/Etnisk profil	5%
Spec ämnesprofil	5%
Övrigt	6%

Ett ytterligare fokus har i debatten lagts på de muslimska konfessionella skolorna. Skillnaden mellan debatttemperaturen och verksamhetens omfattning blir då än större. Ett drygt tiotal muslimska friskolor (de allmänna och de konfessionella) har enl. Skolverket totalt något över 900 elever. De har mindre än en tiondel av det totala elevantalet vid de konfessionella skolorna, som i sin tur utgör 13 procent av de fristående skolorna som tar emot något över 5 % av det totala elevantalet vid landets grundskolor, dvs bråkdelar av en procent av landets elever..

Skolor med konfessionell inriktning och elevantal läsåret 2002/03 (Källa: Skolverket)

Inriktning/profil	Antal Grundskolor	Antal Gymnasie-skolor	Antal elever i konfessionell grundskola	Antal elever i konfessionell gymnasieskola
Allmän/islamisk	1		90	
Allmän/kristen	2		458	
Konfessionell/islamisk	10		737	
Konfessionell/judisk	3		152	
Konfessionell/kristen	53	3	4 851	664
Språklig-etnisk/arabisk	6		493	
Totalt	75	3	6 781	664

Den aktuella utvecklingen

Den nuvarande tendensen är, som tidigare nämnts, att intresset att starta nya fristående grundskolor i stort sett har stagnerat. Det är i första hand för gymnasieutbildningen som nya fristående skolor startas och då främst av skolföretag som Kunskapsskolan, Vittra m fl.

Det finns rätt tydliga skillnader i motiv och inriktning mellan de fristående skolorna som drivs av religiösa, språkliga, etniskt/kulturella eller andra ideella organisationer och dem som drivs av de stora privatägda skolföretagen. Grundmotivet för organisationerna att starta egna skolor har i regel varit att söka bättre alternativ för "egna" elevgrupper som på olika sätt mött svårigheter i den gemensamma skolan – marginalisering, språkliga problem, problem i relation till kulturell eller religiös identitet osv.

Glesbygdsskolorna har inte samma, men liknande motiv. Föräldrakooperativ eller byalag tar saken i egna händer när det erbjudna kommunala alternativet innebär skolskjuts och långa resor.

De kommersiella skolföretagen riktar i första hand sina utbildningsalternativ till elever från socialt väletablerade grupper. I synnerhet de stora skolföretagens gymnasieskolor har i många fall drag av äldre tiders avgränsade elitiskolor. De inriktar sig i huvudsak på de teoretiska programmen, som samtidigt är de ekonomiskt minst kostnadskrävande. Målgrupper, rekrytering och ekonomiska intressen går således här hand i hand.

För att komplettera bilden bör nämnas att ett antal fristående gymnasieskolor drivs av industriföretag. Det handlar då om kostnadskrävande industriprogram där ekonomin är en helt annan. Dessa företag bör gärna ses som förebilder. De ser skolverksamheten som bästa möjliga förberedelse för blivande anställda och skjuter till pengar för att avlöna eleverna då de går in i produktion efter skoltid, t ex på loven. Det är i regel hård konkurrens om elevplatserna vid dessa skolor och eleverna visar mycket stor motivation.

På många andra håll i landet har kommunerna svårt att klara gymnasieskolornas mer resurskrävande yrkesförberedande program. Det är brist på pengar till investeringar, på intresseväckande övningsobjekt liksom på praktikplatser. De ansvariga för kommunernas skolstrategier har inte ordentligt genomarbetat denna problematik och därför inte heller satsat ekonomiskt på t ex industriprogrammet. Konsekvenserna har blivit onödigt stor ungdomsarbetslöshet parallellt med brist på kvalificerad arbetskraft till industriföretag.

De ideellt drivna fristående gymnasieskolor, som t ex med alternativ pedagogik söker ta hand om ”drop-outs” från den kommunala gymnasieskolan, har ofta att kämpa med stora ekonomiska utmaningar.

Sammantaget finns anledning att fråga dem inom socialdemokratien som främst riktar sitt ifrågasättande och sin kritik mot de konfessionella fristående skolorna:

- Hur har vi bedömt motiv och utgångspunkter för de olika formerna av fristående skolor? Vågar vi erkänna att den gemensamma skolan hittills haft svårigheter att möta behoven, inte minst hos olika invandrargrupper?
- Är fokuseringen i debatten kring friskolorna rimlig med hänsyn till verksamheternas omfattning och utveckling?
- Vilket samhälls- och framtidsperspektiv finns i vårt skoltänkande – hur kan våra barns, allas barns möjligheter i ett kommande arbetsliv och samhällsliv bäst säkras i olika typer av skolor, främst då i den gemensamma skolan?
- Är det inte hög tid att göra en balansräkning över framgångar och svårigheter i grundskola och gymnasieskola för tiden 1960-2005? Har vi utan att notera samhällets förändring fastnat i 60-talets dröm om ”en skola för alla”?
- Är det dags att göra upp en realistisk skolpolitik, där alla tänkbara parter är med i utformningen – inte minst då föräldrarna, barnen och ungdomarna?

Riktlinjer/förslag

- Socialdemokratiska skolpolitiker bör i de kommuner där frågorna är aktuella ta initiativ till samarbetsgrupper mellan personal från den gemensamma skolan och från de fristående skolorna. Föräldrar och andra representanter för minoritetsgrupper som valt eller söker andra skolformer bör inbjudas att delta.
- För att underlätta samarbete mellan kommun och fristående skolor bör det vara en självklar regel att kommunerna ska ha rätt till full insyn i skolornas undervisning och ekonomi.
- I den kommunala dialogen är det viktigt att för alla skolformer betona värdet av en allsidig rekrytering av både lärare och personal.
- Pröva möjligheterna att till de kommunala skolorna överföra varierande arbetsmodeller mer anpassade till skilda grupper med olika språkliga, kulturella och religiösa förutsättningar och behov.
- För många barn och i synnerhet barn som kommer från annan språklig, kulturell och religiös miljö kan det behövas fler steg till integration och sociala möten. Notera därför värdet av att de fristående skolorna med etnisk, språklig och religiös bakgrund främst etablerats för grundskolans lägre årskurser.
- I dialogen med invandrargrupper som driver fristående skolor – bör vi förespråka integration från högre årskurser och söka att motverka planer att etablera konfessionella eller etniskt baserade fristående gymnasieskolor.
- Pengar styr – det gäller både fristående och kommunala skolor och det är inte bra om ersättningssystemen gör att t ex mer kostnadskrävande men samhällsviktiga utbildningar skjuts undan till förmån de som är billigare och/eller mer kortsiktigt populära. Skolfinansiering via skolpeng bör snarast utvärderas och kostnaderna för olika utbildningar noggrannare granskas.
- Resurstilldelning måste ske utifrån dels bättre kostnadsanalyser och efter behoven hos de barn och de områden en skola betjänar. Andra metoder, bland annat personalens, elevers och föräldrars utvärderingar kan stimulera till god hushållning och ett bättre skolarbete.
- Skolverkets fältorganisation för tillsyn behöver förstärkas och omfatta alla typer av skolor.
- Systemen för kostnadsredovisning och bedömning av elevers studieresultat och skolans sociala miljö och andra relevanta jämförelser mellan skolor bör utvecklas.

2. Grundskolan – strategi för utveckling

Redan från vår första dag, och under hela vårt liv, försöker vi tolka och förstå vår omgivning. Vi ser, hör, utforskar och undersöker. Erfarenhet läggs till erfarenhet. Orsaker och samband blir synliga och prövas på nytt. Nya erfarenheter ändrar och kompletterar vår bild av världen. Hela livet gäller att vi lär.

Familjen – föräldrarna har ansvaret för att stödja och stimulera barnets växt och utveckling till mogen individ, till människa delaktig i sin kultur och sin miljö. Men alla vuxna delar ett gemensamt ansvar för barnen. Insatser som barnomsorg, skola och kultur vilar på just denna värdegrund: Alla har ett ansvar för varje enskilt barn.

Skolan ska ge varje barn bildning, aktivitet och demokratisk fostran men också ge barnen möjligheter till delaktighet, ansvarstagande och inflytande.

Omvärlden. Andra vuxna, släkt, liksom föreningar, samfund och företag på orten bidrar, när allt fungerar väl, med insatser som kompletterar lärarnas och övrig skolpersonals insatser.

Det är idealbilden – men den finns som mycket annat på betydande avstånd från verkligheten. De lokala skolmyndigheterna har ständigt brottats med ekonomiska svårigheter, vilket under en period har drivit fram allt större enheter. Men med storleken växer också avstånden – både geografiskt och attitydmässigt till det omgivande samhället. Fler och mindre skolor är nödvändiga förutsättningar för identitet och samhörighet.

Idealet för en grundskola är en skola som inte är större än att barn och vuxna kan lära känna varandra och lära sig varandras namn. Metoderna för praktisk och konkret åldersintegrering behöver fortsatt utvecklas.

Broderskapsrörelsen fortsätter som i sitt tidigare skolprogram att argumentera för en åldersintegrerad grundskola inkluderande en föreberedande klass för sexårsstart. Åldersintegrering i mindre enheter kan bidra till en lugnare miljö. I mindre skolor har t ex årskurs 1-3 många timmar tillsammans – med många positiva pedagogiska effekter.

Tiden i skolan kan bidra till att alla medborgare som vuxna har tillit, mognad och kunskaper för att medverka till ett samhälle med gemenskap och trygghet. Men tiden i skolan kan också splittra, rangordna och förtrycka. Är vi på väg mot en skola som skapar ett "vi och dom"- tänkande, som delar upp oss redan i unga år? Kan högutbildade ungdomar som inte har umgåtts med andra än sina likar agera och fatta beslut som kan bidra till en positiv samhällsutveckling för alla medborgare?

I barnets ögon är läraren, kamraterna, skolans personal och miljön, stämningen viktigast - inte den organisation politiker och Skolverket angett i olika dokument.

Framtidens krav

I skolans värld har mest talats om kunskaper. Ibland har också färdigheter nämnts. Låt oss hellre tala om kompetens, till och med för grundskolans elever. Kompetens kan beskrivas som en hand med fem fingrar: Kunskaper, färdigheter, erfarenheter, social förmåga och etik-moral. Kompetens utvecklas och kunskap inhämtas på många sätt: familj, kamrater, media osv men skolan har en viktig roll.

- ❑ Kunskaperna inhämtas i skolan från böcker och numera datorer och från undervisning och samtal..
- ❑ Färdigheterna måste övas, det kan gälla såväl vardagspraktiska aktiviteter som att eleverna får komma ut i arbetslivet på praktik och studiebesök och gradvis utveckla sina erfarenheter.
- ❑ Den sociala förmågan innebär att barnen reagerar på mobbning i klassen liksom på förföljelser och naturkatastrofer i världen.
- ❑ Etiken bygger på skolans värdegrund och innebär att barnen handlar med solidaritet, medkänsla och jämställdhet – i den gyllne regelns anda.

I denna kompetenshand finns också en handled som håller samman fingrarnas aktiviteter, varje individ måste utvecklas till en harmonisk helhet.

Nästa generation måste bli den bäst utbildade någonsin. Kraven på samarbetsförmåga och förmåga att uttrycka sig med olika språk ökar. Behovet av livslångt lärande växer. Skolan behöver mer än tidigare

betona helheter och sammanhang. Människor behöver redskap för att sortera i informationsflödet, och för att finna en personlig livshållning.

I ett samhälle präglad av mångfald ökar betydelsen av att tidigt förstå och respektera alla människors lika värde. Skolan måste ge barnen möjlighet att möta och pröva sin hållning till samhällets värderingar. Religion, livsåskådning och ideologier hjälper till att forma mönster och sammanhang.

Världen behöver aktiva, solidariska människor. Medvetenhet om kulturarv och kunskap om samhällens förändringar genom historien stöder aktivt handlande för framtiden. Vi människor behöver utveckla våra skapande sidor - för arbetet i framtidens samhälle och för att söka meningen i våra liv när materiella framsteg inte håller som mål.

Skolan måste långt bättre än tidigare ge människor förmåga att formulera problem, reflektera, se sammanhang och formulera handlingsalternativ. En av skolans viktigaste uppgifter blir att behandla sannolika, tänkbara och önskvärda framtider.

Vi, eller vi och dom?

Ingenting är farligare för ett samhälle än att vi medborgare börjar dela upp varandra i grupper, i "vi och dom" - som kristna eller muslimer, som utvalda eller förtappade, som välbegåvade eller svagbegåvade, som rika och välklädda eller fattiga. Andra världskrigets grymheter och de ohyggliga krigen i det forna Jugoslavien, i Afghanistan och Irak visar att vanliga människor i nya situationer överger grundläggande humanitära insikter. Det sker när vi ser på medmänniskan som något annat än medmänniska; som jude, muslim, kristen, kommunist, zigenare eller medlem av en annan grupp.

Den gemensamma grundskolan har bidragit till ett mer jämlikt och demokratiskt samhälle. Den har varit en viktig mötesplats för medborgare från olika sociala skikt, för flickor och pojkar, för barn med olika kulturell och religiös bakgrund. Kvaliteten mellan skolor kan ibland ha skiftat, men där har alltid funnits en grundläggande strävan till likvärdighet. Rik som fattig, välutbildad som lågutbildad - alla har kunnat sända sitt barn till den närmaste grundskolan i trygghet om att barnet får en god start i livet.

Många fördomar mot andra grupper i samhället har säkert kunnat motverkas av att både företagets vaktmästare och direktör en gång lekt på samma skolgård eller svärmat för samma flicka i femte klass.

Det har varit naturligt för barnen att höra hemma på närmaste grundskola. Hemmet har varit basen för barnens värderingar och fostran, och den gemensamma skolan mötesplatsen för barn och familjer från olika miljöer, med olika värderingar och ekonomiska villkor. Närheten till hemmet har samtidigt gett trygghet.

Samhällets storskalighet och anonymitet har betytt att mycket av den känslomässiga gemenskapen med den närmaste skolan har gått förlorad. Det gäller inte minst i storstadsområden. Detta har också medfört att skolan inte på samma sätt som tidigare kan bidra till en fostran där ansvar för den närmaste omgivningen är så viktig. Vi vill i framtiden se fler, men mindre skolor. Att återskapa känslan av samhörighet med skolan i grannskapet, och ge föräldrar och barn verkliga möjligheter att påverka sin skola, ser vi som en framtida huvuduppgift.

De fristående skolorna och i synnerhet de som drivs av föräldrakooperativ har här erfarenheter som bör kunna överföras till den kommunala skolan.

Uppdelning - ett uppbrott från traditionen

Varje förälder har rätt att ytterst avgöra i vilken skola han eller hon vill sätta sina barn. Det finns situationer där vi vill välja en annan skola än den i närområdet. Hur väl en skola än fungerar kanske den inte passar just vårt barn. Någon har flyttat från en stadsdel till en annan och vill inte bryta barnens kontakter med kamrater och lärare, eller kan ha andra skäl till att välja en annan skola än den i närheten. Den valfriheten ska alltid finnas.

Men ett skolväsende, där barn från kristna familjer går till sin skola, muslimska barn till en annan, välbärgade barn till en tredje, och ytterligare andra till en fjärde skola, blir för torftigt och splittrat. Skolan får där aldrig chansen att vara en kreativ mötesplats för barn med olika bakgrund. Den riskerar att bli en

överklig skola, där världen är liten och svaren är enkla. Risken är stor att barriärer byggs upp mellan människor och grupper av människor.

För att den gemensamma skolan ska fungera och få föräldrars och barns förtroende behövs emellertid större flexibilitet och lyhördhet för önskemål och behov. Vi vill alltså se en starkt decentraliserad skola med mindre enheter och stort föräldraengagemang.

Många erfarenheter finns att hämta från kooperativt och ideellt drivna fristående skolor. Vi ser också att de fristående skolorna kan ge barn från andra språkliga, kulturella eller religiösa bakgrunder trygghet på vägen mot det sociala mötet. Familjer och föräldrar som lätt skulle ha blivit frånvarande föräldrar i den gemensamma skolan blir i många fall i högre grad delaktiga i den fristående skolans verksamhet.

Både för barn och familjer kan den fristående skolan på det sättet vara ett steg mot integration – men det kan också bli ett steg mot isolering

Ett samarbete mellan den kommunala skolan och de etniska, språkliga och religiösa fristående skolorna bör, enligt vår mening, ha som uttalat syfte att barn från etniska och religiösa fristående skolor från grundskolans högre årskurser och senast i gymnasiet integreras in i en gemensam skola. *(I avsnitt 5 diskuteras gymnasieskolan och behovet att även där, men på andra grunder, diversifiera utbildningen.)*

Frihet, ansvar och initiativ – i varje skola

En skola som ställer sig öppen för föreningar, samfund och intressegrupper, som ett områdets sociala och kulturella centrum, får också möjlighet att möta fler önskemål. "Skolan mitt i byn" ska ge utrymme för individuella val och lokal profilering.

I invandrartäta Rinkeby har man i den kommunala grundskolan skapat en science-enhet för elever med särskilt intresse för naturvetenskap. Där lyckades sex elever, samtliga flickor och med invandrarbakgrund, klara ett matematiktest våren 2005, som bara en enda elev på en annan skola i hela landet klarade. Helt säkert innebär sådana satsningar och entusiastiska lärare betydligt mer för en bättre studiemiljö i utsatta områden än att över hela landet sprida extra statsbidrag utan att kräva någon redovisning.

Skolan ska befinna sig i ständig utveckling. Det lokala utvecklingsarbetet med en entusiasmerande skolledning och skolpolitiker med sinne för visioner och förmåga att delegera är mycket viktigt. Lärarnas kompetens och fantasi måste få blomma fullt ut. Tydliga mål ger drivkraft i förändringsarbetet. Bättre resurser för fortbildning och gemensam planering med de fristående skolorna ger ytterligare skjuts. Kunskap om aktuell pedagogisk forskning kan ge inspiration till all personal på alla skolor.

En rektor ska vara arbetsledare - inte försäljningschef. Skolledningen har ett särskilt viktigt ansvar för det pedagogiska utvecklingsarbetet och samspelet med omvärlden. Rätt personer ska rekryteras, och ges stöd och fortbildning. Skolans investeringar i lokaler och personal gör att ledningsansvaret är stort.

Skolan ska kunna ses och värderas. Regelbundna utvärderingar och relevanta jämförelser av resultat och av elevernas upplevelser av undervisning och arbetssätt kan ge viktiga drivkrafter för en skolas utveckling.

Det behövs också drivkrafter för god hushållning. Skolor eller delar av skolor kan göras till resultatenheter med fullt ekonomiskt ansvar och möjlighet att tillgodogöra sig överskott. Elever ska engageras också i skolans ekonomi genom t ex öppen redovisning av vad skadegörelse kostar och med belöningar och stimulans att vårda skolans miljö.

Avgifter från föräldrar till olika aktiviteter får inte vara så stora att några utestängs från att delta. Gemensamma aktiviteter, dagsverken och andra insatser för att bidra till klassresor eller solidaritetsarbete har värde i sig och bidrar till kontakt med skolans omvärld.

Riktlinjer/förslag

- ❑ En gemensam grundskola ska vara en mötesplats för barn och föräldrar med olika bakgrund och ge barn med olika religioner och intressen möjlighet att ta del av och förstå olika idévärldar.
- ❑ Vi vill att varje skola ska omges av stort engagemang från föräldrar, föreningar, företag och andra i närsamhället.

- ❑ Stor frihet ska råda inom ramen för en sammanhållen skola. Varje skola ska kunna utveckla verksamheten utifrån barnens och föräldrarnas intressen och önskemål, och skapa en egen profil. Profilen måste dock stå i samklang med hela samhällets och näringslivets på sikt hållbara utveckling.
- ❑ För det lokala utvecklingsarbetet behövs god skolledning och resurser till fortbildning styrda av personalens bedömningar, men också politiker, som engagerar sig i skolornas dagliga liv och behov, inte för att detaljstyra utan för att kunna fatta klokare beslut om mål och resursfördelning.
- ❑ En aktiv bostadspolitik är viktig för att motverka segregation också inom skolans värld. Hur vi i de mycket invandrartäta områdena ska få blandade klasser, där svenskan är det dominerande språket på elevernas raster, tycks det för närvarande inte finnas någon annan lösning till än att ge skolorna i dessa områden så stor ekonomi- och personalförstärkning att de lockar aktivt sökande ”gammelsvenska” elever.
- ❑ Avgifter från föräldrar till olika aktiviteter får inte vara så stora att några utestängs från att delta. Gemensamma aktiviteter, dagsverken och andra insatser för att bidra till klassresor eller solidaritetsarbete har värde i sig och bidrar till kontakt med skolans omvärld.

Om ämnen

Svenska, engelska, matematik

Varje elev måste behärska svenska språket i tal, läsning och skrift för att tillgodogöra sig undervisningen, för att uttrycka tankar och åsikter, för delaktighet i samhället och som redskap för kommande arbete.

Ett alltmer internationaliserat samhälle kräver att barnen efter grundskolan har sådan språkförmåga (i första hand i engelska) att de senare relativt snabbt ska kunna fördjupa sina språkkunskaper för att klara kommande arbetsuppgifter.

Matematiken som ämne måste avdramatiseras. Undervisningen måste så långt det är möjligt utgå från det praktiska livet/vuxenlivet – och inte stanna vid "mekaniskt räknande". I egen takt måste barnen få upptäcka glädjen i att lösa logiska problem.

Utslagningen i ämnen beror ofta på att läraren inte haft tillräcklig tid för att försäkra sig om att varje barn verkligen har förstått, inte bara hjälpligt hängt med i undervisningen. Detta slår hårdast mot ämnen där den ena byggstenen läggs till den andra, dvs i matematik och engelska men även i svenska och naturvetenskapliga ämnen som fysik och kemi.

Hemspråk/ Modersmål

För barn med invandrabakgrund är det egna språket, hemspråket (modersmålet) viktigt för den egna identiteten och för förmågan att lära övriga ämnen. Samtidigt får de inte gå miste om den övriga undervisningen. Vi förordar därför en rätt till hemspråksundervisning utanför den obligatoriska skoldagen. På grundskolans högre årskurser kan hemspråket finnas som tillvalsämne. Elever med invandrabakgrund ska också ha rätt till svenskundervisning på sina villkor.

Det är också viktigt att elever med behov av språkstöd kan sådant stöd i sitt hemspråk/modersmål även i t ex matematik och naturorienterande ämnen. Det förutsätter i sin tur att den som ger språkligt stöd har tillräckliga kunskaper i ämnet.

Natur- och samhällskunskap

Blockämnen, naturvetenskapliga blocket och samhällsvetenskapliga blocket, har gett utrymme att se ekologiska och samhällsliga samband. Helhetssynen får inte på nytt fragmentiseras till gamla tiders ensidiga ämnesstudier och kunskapen om världen får inte begränsas till Europa och Nordamerika. Den etniska mångfalden i allt fler skolor (som också bör finnas i personalerummet!) kan tillsammans med temastudier och besök av vuxna invandrare och av biståndsarbetare bidra till en vidgad och sannare bild av världen.

Praktisk-estetiska ämnen

En skola som fostrar för livet ska väva samman kultur och skapande i teoretiska studier, men också ge utrymme för djupare studier i ämnen som musik, bild, slöjd och hem- och konsumentkunskap. Innehållet i

de praktisk-estetiska ämnena behöver utvecklas i takt med att samhället och livet i hemmet och familjen förändras, men deras utrymme i läroplanen får inte minska. Slöjd och teknik är viktiga som introduktion till praktiskt inriktade yrken.

Det är positivt att de kommunala musikskolorna i allt fler kommuner utvecklas till kulturskolor, med bild, teater, dans och musik. Det är en samhällelig investering i en ljusare framtid.

Idrott och hälsa

Övervikt hos barn och ungdomar bäddar för dålig hälsa som vuxna. Allt fler rapporter visar också att grundkondition, träning och levnadsvanor i övrigt börjar bli en klassfråga. Här krävs ett folkhälsoarbete, som tar sikte på hem, barnomsorg och skola. Idrottsämnet är en av grundbultarna. Idrottsämnet ska tillsammans med friluftsdagar, rast- och fritidsaktiviteter och skolmåltider skapa en helhet som hjälper varje barn att hitta sin personliga väg till rörelse och god fysik. Med mindre styrning mot individprestationer och mer av laganda och samspel i idrotten, blir möjligheterna att utveckla lusten och glädjen att studera större.

Om läromedel

Läromedlen kommer också i fortsättningen att spela en viktig roll även om eleverna tidigt lär sig att hämta information via dator och Internet. På samma sätt som undervisningen bör breddas för att spegla hela världen måste de flesta läromedel ses över. Schablonerna i beskrivningen av andra kulturer och religioner måste bort liksom etnocentrismen i läromedlens förmedling av historia och samhällsutveckling.

Modern teknik med datorer och internet ger nya, mycket stora möjligheter till inläring och till individanpassad undervisning. Om elever saknar data- och internet i hemmet måste de ha möjlighet att göra hemuppgifter och längre uppgifter på datorer i skolan och/eller närmaste bibliotek.

Elever måste också ha möjligheter att utanför lektionstid arbeta med skolans eller närliggande biblioteks datorer. Skolbiblioteken kan bli aktiva rum för kunskapssökande i böcker, tidningar, TV, och via Internet från databaser.

Fortfarande är det också långt ifrån fullt utnyttjande av internet för effektivare och bättre ömsesidig kommunikation skola-elev-hem. Mycket skulle kunna göras snabbare och enklare; meddelande från läraren till hemmet, t ex veckobrev om skolarbetet, hemuppgifter från eleven till läraren eller föräldrars reflektioner till läraren.

Tyvärr måste vi erkänna att det nu gått några årtionden då många boklösa hem skapats. Varje elev bör från grundskolan få möjlighet att ta med sig hem en mattebok med formler och exempel, en bra ordlista i svenska och engelska, en engelsk grammatik, en bok i fysik, kemi, teknik och biologi samt en kartbok och en historiebok, som för fram till våra dagar. Där bör också finnas en bok i samhällskunskap och en i religionskunskap. Sådan information saknas i många hem, och man har särskild nytta av böcker man känner till.

Om frivilliga insatser

Vi är väl medvetna om konkurrensen om samhällets resurser och att det är svårt att kräva ständigt mer resurser till skolan. Därför är det viktigt att mobilisera och ta till vara frivilliga insatser. I varje skola bör det gå att locka fram far- och morföräldrar och andra som står utanför arbetslivet att som lugnande element och ”någon att prata med” hjälpa till på raster och i skolmatsal och bibliotek. Med lämplig förberedelse kan frivilliga insatser finnas med under lektionerna för att hjälpa enskilda elev eller grupper.

För fritiden måste vi på nytt väcka de vuxnas ansvar och vilja att organisera olika aktiviteter för barn och ungdomar. Ungdomsgårdar skulle på nytt kunna öppnas med frivilliga äldre ungdomar och vuxna som ansvariga och med medlemsavgifter i rimlig omfattning. Samma gäller idrottsträning, kvartersfotboll osv. Politikerna har viktiga uppgifter att lyfta sådana idéer och frågor i sin kontakt med medborgarna.

Om mobbning och annan kränkande behandling

Skolan ska garantera alla barns trygghet. Mobbning kan knäcka ett barn för livet och får aldrig negligeras av vuxenvärlden. Vuxna bör alltid finnas i närheten av barnen på raster och i skolmatsalen för att observera tendenser till mobbning och då ingripa. Om en skola får problem med mobbning, bör detta vara överordnat allt annat skolarbete intill dess att en lösning nalkas. Varje skola behöver ett eget handlingsprogram - mot skolk, mobbning, våld och drogmissbruk och då inte bara i allmänna formuleringar utan med olika exempel och på ett språk som både lärare, föräldrar och elever förstår.

Formerna för samarbetet mellan skola, fritidsverksamhet, socialtjänst, polis och framför allt elevernas föräldrar är ett viktigt inslag i ett sådant program. Reaktionerna ska vara snabba och entydiga då barn och ungdomar råkar i svårigheter. Föräldrarna ska omedelbart kontaktas - det gäller också vid olovlig frånvaro. Både föräldrar och elever måste informeras, skriftligt och muntligt, om innehållet i ett sådant handlingsprogram.

Skolan är ofta valhänt i föräldrakontakterna, allt mer ju äldre barnen blir. De föräldrar, vars barn har minst behov av extra stöd, har oftast de tätaste kontakterna med skolan.

En av skolledningens och lärarutbildningens viktigaste uppgifter är att stimulera till goda kontakter med alla barns föräldrar, i former så att varje förälders engagemang runt barnet tas till vara.

Skolan bör erbjuda alla föräldrar och vårdnadshavare åtminstone 2-3 utbildningskvällar per år kring föräldraskap. Tillsammans med läraren kan de bygga upp ett gemensamt förhållningssätt för klassen i fråga om mobbning, bruk av tobak, alkohol och andra droger, TV-tittande, datorspelande osv. För varje år allt eftersom barnen växer, får nya vyer och möter nya frestelser vidgas då genom dialogen de vuxnas kompetens. Då lärarna förstår att någon förälder/ vårdnadshavare har svårigheter att klara sin roll bör de kunna närma sig honom/henne för att ge stöd att delta i dessa utbildningskvällar.

Skolan bör också med föräldrarna samtala om behovet av trygga vuxenkontakter i övrigt runt barnen. Det kan vara mor- och farföräldrar, som tar ett större ansvar för läxläsning och är beredda stödja under tonåringens kriser. Kan man finna en grannfamilj, som hjälper ett invandrarbarn med svenskläxan är detta naturligtvis ett rent lyckokast – för alla parter.

Vi oroas av tendenserna att spara på allsidig elevvård och resurser för barn med särskilda svårigheter, dvs. resurser till arbetet med att förebygga och motverka sociala problem.

Vi vill se människor med egna erfarenheter av till exempel narkotikaproblem eller mobbning som deltar i undervisningen. Vi vill se ett metodiskt arbete med kamratstöd – dvs. utvecklande av en djupare samarbetsträning för eleverna, så att ingen lämnas utanför.

Riktlinjer/förslag

- ❑ Barnets hela och allsidiga utveckling ska stå i centrum i skolan; det gäller alla delar av vad vi kallas kompetens: Kunskaper, färdigheter, erfarenheter om samhället utanför skolan, social förmåga, och en hållbar positiv värdegrund – etik.
- ❑ Varje elev ska få chansen att arbeta i sin egen takt, planera arbetet och välja uppgifter inom de ramar och utifrån de mål som sätts upp tillsammans med läraren.
- ❑ Även med profilering vid enskilda skolor ska alla barn garanteras en likvärdig grund av gedigen grundkompetens. Dessutom behövs flexibilitet och pedagogiska metoder för olika förutsättningar och behov.
- ❑ Skolans arbete bör under hela grundskoletiden så långt möjligt vara ämnesövergripande och orienterat mot teman, helhetssyn och handlingsalternativ. Undervisningen ska så långt det går läggas upp så att eleverna får undersöka problem som verkligen angår dem och ställa egna frågor.
- ❑ Tillräckliga svenskkunskaper för att tala, läsa och skriva är grundbulten i all skolundervisning. Otydligt uttal, amputerad meningsbyggnad och felaktiga ordval ger den unga människan krympta möjligheter att tillgodogöra sig undervisning och att komma in i arbetslivet.
- ❑ Språkutbildning, och då särskilt i engelska, betyder mycket för alla i en öppen värld.

- Det måste finnas resurser att erbjuda undervisning i hemspråk/modersmål, men de rena språklektionerna bör förläggas utanför det ordinarie skolschemat. Varje skola bör pröva huruvida lärare i modersmål/hemspråk parallellt med klassens vanliga lärare kan ge elever med behov språkligt stöd i ämnen som t ex matematik och naturkunskap.
- Kulturinslag ska finnas på alla skolor, och vara en del av skoldagen. De kommunala musikskolorna bör utvecklas till kulturskolor som uppmuntrar alla barns eget skapande och erbjuder möten med kulturens olika uttrycksformer.
- Alla elever ska från grundskolan få med sig några av de viktigaste läroböckerna som egna ägodelar.
- Alla barn måste garanteras tillgång till datorer på icke-skoltid, så att de kan göra hemuppgifter och sända in dem via Internet.
- Skolbiblioteken får inte läggas ner. De måste bli aktiva rum för kunskapssökande i alla former av media, inte bara för skoleleverna utan också för vuxna, icke vana biblioteksbesökare.
- Varje skola ska för att förhindra mobbing, annan kränkande behandling och andra sociala problem ha förebyggande insatser och om något ändå händer ett handlingsprogram, som praktiskt anger vad som ska göras. Handlingsprogrammet ska vara inriktat på snabba kontakter och reaktioner och samarbete med övriga berörda institutioner. Det måste vara väl känt av såväl eleverna som av föräldrar och vårdnadshavare.

3. Värdegrund – etik och religion

"Jesus bröt ju med många av dåtidens föreställningar och om han görs till en garant för laglydnad och snällhet blir han till slut totalt ointressant, ett menlöst dygdemönster."
Citatet är hämtat från Broderskapsrörelsens religionsfrihetsprogram.

Vår tid betonar självständighet och personligt oberoende som eftersträvarvärda egenskaper. Men sökandet efter en värdig livshållning har egentligen inte minskat - snarare tvärtom. Alla behöver vi idéer, föreställningar och övertygelser som ger mening åt livet och hjälper oss att finna en plats i universum.

Mer tid för livsåskådning och religion

Tvivlet på "det eviga framsteget", på teknikens och tillväxtens överhöghet, ökar. Synen på religion, som enbart en privat angelägenhet, håller inte heller, när religionen i allt högre grad finns med i samhällsliv och i den internationella utvecklingen. När frågorna blir fler och svårare, bör samtalet om tro och livsåskådning få mer tid och rum. I alla skolformer behövs rum för samtalet om livsåskådning och livshållning. Invandrargrupper med en starkare koppling till religiös tro bidrar ofta till att också väcka andras intressen och frågor.

I skolans värdegrund ges riktlinjerna för en gemensam människosyn och skolans etiska fostran. Denna värdegrund återfinns i både kristendomen, islam och judendomen och i en etisk humanism. I det nya Sverige där skiftande språkliga, religiösa eller kulturella traditioner möts ska skolan både bidra till integration, värna mångfald och stödja olika gruppers språkliga och kulturella identitet. Det är viktiga, men oerhört krävande uppgifter, särskilt som det inte går att mäta målens uppfyllande.

För snart 40 år sedan försvann ämnet kristendomskunskap från schemat i svenska skolor och ersattes med ämnet religionskunskap, som ett av de samhällsorienterande ämnena. "Kristendomskunskapen" hade på gott och ont kommit att tjäna som forum för skolans normgivning. Ämnet sågs främst som fostran; tio Guds bud, den gyllene regeln osv.

Många i kyrkorna och även många andra protesterade när kristendomsämnet försvann, men många andra, inte minst inom kyrkorna, drog en suck av lättnad. Religiös tro handlar om samhörighet, livsmening, frihet och kärlek – inte om en moralkatalog och dygdlära.

Men vad kunde då skolan och lärarna erbjuda i stället? Läroplanerna, beskrivningen av värdegrund och riktlinjerna för undervisningen blev vaga. Skolan har ett ansvar att klargöra värderingar men samtidigt har det gällt att "man inte får komma med pekpinna" om vad man ska göra och inte göra. Begreppet objektivitet har fått en vid tolkning, och själva ordet fostran är ifrågasatt. Indirekt har skolan medverkat

till en vilshet ifråga om överföring av normer och bearbetningen av moraliska och etiska frågor. När tas t ex begrepp som sexual- eller skattemoral upp i skolan?

Religionsämnet har litet utrymme i skolans värld och skolans förmedling av en gemensam värdegrund är för diffus för att ge de unga ett stöd inför val av livsstil och etisk hållning.

Många gånger sker religionsundervisningen på ett sådant sätt att eleverna undrar vad de har för nytta av ämnet. Skolan måste för varje årskurs ge väl tilltagen tid för religionsundervisning med behöriga lärare, och också söka samverka med samfund som verkar på orten för deras aktiva närvaro i skolan. Strävan efter helhet bör också gälla för religionsämnet. Religion har starka band till många ämnen, till exempel till samhällskunskap, musik, språk, litteratur, bild och historia men också till de naturvetenskapliga ämnena. Religion, etik och livskunskap ska kunna vävas in i teman som också omfattar aktuella samhällsfrågor.

Religion är helhet

I det mångkulturella och mångreligiösa samhället räcker inte en så kallad objektiv religionsundervisning, som lätt reducerar undervisningens innehåll till "torra fakta" och återgivningen av diverse spännande eller pikanta detaljer från respektive religions urkunder.

Undervisningen måste ske på ett sådant sätt att eleverna kan ta till sig urkundernas myter och symbolik. Den ska göra det möjligt att känna igen hur grundläggande mänskliga erfarenheter beskrivs i religionernas heliga skrifter, men utan att för den skull göra avkall på idag klart bevisade naturvetenskapliga fakta. En bred undervisning i religion och livskunskap ska kunna ge viss vägledning i det egna, svåra sökandet efter en livshållning. Särskilt för tonåringarna är livsfrågorna oerhört viktiga.

Att tvinga någon att utöva en viss religions formella ceremonier är att kränka personlig integritet, men att läraren tillsammans med eleverna öppnar dörrar mot kända och okända religioner bör vara en naturlig del av undervisningen. Skolan bör därför knyta direkta kontakter med företrädare för religiösa samfund och ge dem utrymme att visa hur man kan uttrycka och öva religiös erfarenhet.

De så kallade "skolkyrkorna" som uttrycker en kyrklig närvaro i skolan kan vara en hjälp när det gäller kristen tradition. På samma sätt bör t ex muslimska barn och ungdomar erbjudas plats för bön och för samtal med sin religions företrädare.

Skolan måste utveckla metoder för att visa hur religionen kan fungera på olika sätt, positivt och negativt för individ och samhälle. Historien visar att religioner ofta har gett kraften till positiv förnyelse i samhället, men kanske lika ofta utnyttjats till förtryck av diktaturer och av fundamentalistiska sekter som inte har dragit sig för att ta till våld mot olikänkande.

Att överföra värderingar och att ge modeller för vårt handlande är hela skolans - och vuxenvärldens - ansvar. Detta skolans uppdrag får inte hänskjutas till enbart religionskunskapsämnet. Där ska i stället i all skolundervisning finnas plats för problematisering av givna uppfattningar med diskussioner om vad som är rimliga värderingar och förebilder.

Religionskunskapsundervisningens arbete med värderingar och normer ska vara provocerande och ge distans till "förebilder" från massmedia och underhållningsindustrin.

Skolan och religionsfriheten

För ett drygt århundrade sedan knöts i Sverige begreppet religionsfrihet till friheten att ha någon annan tro än den evangelisk-lutherska. För drygt 50 år sedan stiftades en religionsfrihetslag som till stora delar jämställde olika trossamfund. Religionsfriheten blev då också en frihet från religionstillhörighet.

I vår tid har religionsfrihetsbegreppet ytterligare en ny dimension - frihet för människor med muslimsk, judisk eller annan tro att i samhället utöva sin tro och uttrycka sin religiösa tillhörighet. Sikhers turbaner, muslimska kvinnors slöja, judiska och muslimska slaktseder är exempel där religionsfriheten kräver acceptans för att nya handlingsmönster och ritualer tillförts den tidigare enhetskulturen. Var och en måste ha rätt att utöva sin religion och följa sitt samvetes röst så länge inte ens handlande bryter mot svensk lag.

När religiösa minoriteter startar fristående skolor gör de det med stöd av internationella konventioner som lyfter fram religionsfriheten och rätten att välja inriktning för utbildning och fostran.

Vi vill, som tidigare angetts inte förbjuda fristående konfessionella skolor, men i första hand verka för en skola där alla elever gemensamt och med olika religiösa bakgrunder kan leva och arbeta tillsammans. Ju högre upp i skolans årskurser, desto viktigare är det att skolan blir en mötesplats som ger rum för olika religiösa åskådningar och främjar tolerans och samexistens.

Riktlinjer/förslag

- ❑ Vi slår vakt om en skola där samtal och sökande i frågor om religion och livsåskådning har ett självklart och tydligt utrymme och där alla oberoende av egen åskådning kan delta.
- ❑ Religionskunskap ska i varje årskurs vara en integrerad del i all undervisning. Och alla lärare bör ha en grundläggande utbildning i att hantera frågor med religionsanknytning från eleverna. Riktlinjer och exempelsamlingar bör utarbetas av Myndigheten för skolutveckling.
- ❑ Ämnet behöver ha en självständig roll inom de samhällsorienterande ämnena. Ämnet "Religionskunskap, etik och livskunskap" ska kunna vävas in i teman som omfattar aktuella samhällsfrågor och men också kunna belysas i naturvetenskapliga ämnen.
- ❑ Undervisningen i ämnet "Religion, etik och livskunskap" ska ta upp värderingar och normer, vara provocerande och ge distans till "förebilder" från massmedia och reklam i samhället.
- ❑ Undervisningen ska ge vägledning i det egna, svåra sökandet efter en livshållning.
- ❑ I anslutning till skoldagen bör de religiösa samfundet ges möjlighet att erbjuda frivillig konfessionell fördjupning. Plats till enskilda och grupper för andakt/bön/meditation bör finnas.

4. En demokratisk skola

Skolans arbete med demokrati får inte uppfattas som sken, det måste kännas och vara viktigt för alla, och allra främst för eleverna. Alltför ofta blir elevrådet, klassombud och elevskyddsombud etc. blivit något av demokratiska alibin. Val av elevombud forceras fram av lärarna, ofta beroende på elevernas svala intresse för sådana val. Sedan sitter dessa elevombud med i olika sammanhang som ett slags gisslan.

Former för elevernas och deras valda representanters möjligheter att påverka arbetsformer och rutiner i skolan måste bli en viktig del i skolledare- och lärarutbildningen. Goda exempel måste lyftas fram och spridas till alla skolor.

Skolpolitikerna kan bidra genom att vara fysiskt närvarande i skolan, lyssna på personalens och elevernas frågor, kritik och förslag. De bör ta information och frågor med sig till de kommunalpolitiska organen och slutligen återkomma med svar. Den lokala och centrala utvärderingen av skolans arbete i dessa frågor bör diskuteras hos såväl kommunalpolitikerna som bland skolpersonalen och eleverna.

Nyckelord för en levande demokrati är: Öppenhet, respekt, jämlikhet, lyhördhet, tolerans, inlevelse, engagemang, ansvar. Dessa nyckelord ska sätta sin prägel på varje skola.

Demokratiska värderingar

Arbete med värderingar är mycket viktigt för stämningen och samarbetet på den egna skolan. Demokratin och dess idéer ska präglade såväl arbetsformer som undervisning. Den gyllene regeln - "Allt vad ni vill att människorna ska göra för er, det ska ni också göra för dem" - ska varje individ på skolan möta och uppleva i det dagliga umgänget.

Arbetet med att göra värderingar tydliga och ge tillfällen till egna ställningstaganden ska ingå i all undervisning. I det arbetet ska också ingå att stävja tendenser till mobbning eller andra sociala problem i skolan.

Stämningen mellan barnen är ofta tuff. Många vittnar om hur barn med problem saknar inlevelseförmåga och en verklig medkänsla för andra. Det är svårt att inte sätta detta i samband med ett allmänt hårdnande samhällsklimat, där klyftor och konkurrensmentalitet tilltar, och där alla genom media och många genom underhållningsväldet möter allt mer av ett allt rårare våld.

Möjligheter att som vuxna vara förebilder beror ofta på självtillit. Känslor av mindrevärde och maktlöshet hos den vuxne kan leda till en bristande tilltro till förmågan som förälder. Det är inte heller ovanligt att unga, yrkesarbetande föräldrar kan ge allt av ömhet och värme till sina riktigt små barn, som pockar på uppmärksamhet, men inte tar sig tiden att förstå tonårsbarnet, som ytligt sett står på egna ben.

Öppenhet, respekt och jämlikhet

Många undersökningar visar att flickor snarare kuvas än stärks under skoltiden. Flickor och pojkar ska ha samma uppmärksamhet. De mekanismer som stimulerar och motverkar jämställdhet bör diskuteras i undervisningen. Massmedias sätt att använda bilder och våld som anknyter till kärlekslivet bör diskuteras kritiskt. På vilka sätt uppmuntrar mediabilder till övergrepp på kvinnor – det är en fråga för sådana lektioner. I ämnen som har direkt samband med ungdomars kroppsuppfattning kan samtal i skilda grupper ibland vara till fördel.

En demokratisk skola tar principen om allas lika värde på allvar. Alla respekterar varandra. Ett demokratiskt arbetssätt främjar gemensamt och personligt ansvarstagande.

De olika grupperna i skolan ska samverka med varandra. Lärarna ska vara positiva auktoriteter, inte chefer över eleverna.

En demokratisk skola bärs upp av lyhördhet och tolerans. Att lära sig lyssna till andras åsikter och respektera minoriteter för att tillsammans forma kompromisser är grundläggande demokratiska förmågor som eleverna steg för steg ska utveckla.

Demokratins former

Inflytandet i skolan ska öka med ålder och mognad. Men ofta är det tvärtom - inflytandet minskar från lågstadiet och upp till högstadiet. Klassråd och diskussioner om undervisningens uppläggning får ge vika för de specifika ämneskunskaperna.

Vi anser att varje skolas arbetsplan måste ange hur elevernas inflytande, medverkan och ansvarstagande ska öka. Där ska framgå hur elever kan delta i planering, genomförande och utvärdering av undervisningen och formerna för elev- och föräldrainflytande. Riktmarke bör vara ett självförvaltande arbetssätt, där eleverna tar aktiv del i den dagliga skötseln av skolan.

Vi vill föra så mycket som möjligt av ansvar till de enskilda skolorna, och göra dessa till egna resultatenheter, också med arbetsenheter inom sig. Ansvaret för skolans ekonomi får dock inte fördunkla personalens ambition att i första hand ge eleverna bästa möjliga utbildning.

Det krävs samtidigt mycket av de förtroendevalda som ansvarar för skolan. Idag går det ibland så snabbt med kommunala beslut och direktiv från Stockholm att den lokala demokratin och elevdemokratin sätts ur spel.

Vi misstänker att skolvärldens överorganisation hindrar demokratin. Det är en uppgift för politikerna både på rikspanet och lokalt att rensa i floran bland måldokument och beslutsorgan. Annars blir olika dokument bara uttryck för formalism, ett tyngande plan- och målskrivande som inte leder till förbättringar.

Med de möjligheter som datatekniken ger och där elevernas kompetens blir allt större, bör politikerna öppna för eleverna att i förväg diskutera frågor, som behandlas i kommunala organ. De bör t ex före fullmäktigesammanträden och via e-post kunna föra fram frågor och förslag till politikerna. Här har skolan och politikerna en unik chans att välkomna ungdomarna i samhällsdebatten.

Riktlinjer/förslag

- ❑ Det måste finnas en tydlig information om vilka beslutsorgan som finns på skolan och formerna för elev- och föräldrainflytande. Undervisningen i demokrati ska bekräftas av ett självförvaltande arbetssätt, där eleverna tar stor del i skötseln av skolan.
- ❑ Varje skolas arbetsplan ska ange hur elevernas inflytande och ansvarstagande ska öka. Av denna ska framgå hur eleverna kan vara delaktiga i planering, genomförande och utvärdering av undervisningen.

- ❑ Lärarnas och den övriga skolpersonalens förhållningssätt och attityder är mycket viktiga. Skolarbetet och skolmiljön ska präglas av respekt och jämlikhet trots allas olika roller.
- ❑ En ny skollag bör tydligt slå fast elevens rätt till inflytande. I skolledare- och lärarutbildning och i rekryteringen av all skolpersonal ska vilja och förmåga att arbeta demokratiskt väga tungt.
- ❑ För en demokratisk miljö behövs tid och mötesplatser för samtal och tankar.
- ❑ Demokratin i skolan - såväl i undervisning som i arbetssätt - bör få större uppmärksamhet av skolpolitikerna.
- ❑ Skolpolitikerna behöver tillsammans med skolans personal arbeta med tydliga mål och se över måldokument och liknande för att underlätta decentralisering och demokratiutveckling på de enskilda skolorna. Denna uppgift får inte uppfattas som ett uppifrånspele, där bara politikerna spelar och sedan ger order.
- ❑ Modern IT-teknik med datorer och Internet bör användas för kontakter med kommunalpolitikerna, när kommunala ärendena tas upp i skolan.

Lärarrollen

Att vara lärare är ett fascinerande yrke – där det gäller att göra sitt bästa för fler liv än sitt eget. Ändå är det svårt att idag rekrytera tillräckligt många utbildade lärare. Lärarhögskolorna har tomma platser.

Läraryrket kan vara tufft. Många lärare möter ett hårt dagligt tryck i klassrummet, där frustrerade elever inte kan motiveras till att tillägna sig kunskaper och färdigheter som skolan erbjuder. En lärare ska inte bara ha sin speciella fackliga kompetens, utan också vara engagerad i eleverna och ta del i deras utveckling och uppfostran. Läraren ska tycka om varje elev och ta hänsyn till mer än bara elevens prestation.

Läraren måste se varje elev. För att eleven ska få en positiv syn på skolan ska atmosfären vara stödjande utifrån den enskilde eleven, inte enbart utifrån klassen.

Att vara lärare får inte innebära att man är ensam i sitt yrkesutövande. Därför är ämnesövergripande arbete och arbetet i lärarlaget viktigt. Precis som eleven behöver sin lärare, behöver läraren stöd för sin utveckling. Den enskilde läraren har lätt att ta ett misslyckande med en elev som ett personligt nederlag, som man inte gärna diskuterar med övrig personal. Här har rektorn en viktig funktion, genom att uppmuntra till samarbete och genom utvecklingssamtal med varje anställd i en konstruktiv anda.

Eleven ska känna att han eller hon bedöms utifrån sina förutsättningar och att läraren är något att lita på. Vi är därför positiva till att utveckla ett system av personligt handledarskap för enskilda elever, för att bevara kontinuerliga och trygga kontakter.

Klassföreståndarrollen utvecklas både grund- och gymnasieskola mot mer av mentorsroller och det finns många och goda erfarenheter av att ansvaret för en klass delas mellan två från skolans personal. Den ekonomiska ersättningen måste kunna variera, med hänsyn till starkt skiftande behov och tidsåtgång för kontakt med elev och ibland föräldrar. Till hjälp ska finnas elevvårdspersonal och skolledning.

Lärarkåren behöver också mer än nu spegla det nya Sverige. När Ahmed, Anila och Mustafa och Ilja finns i klassen behövs också lärare med invandrabakgrund. Det är bra för alla – för eleverna med invandrabakgrund, för eleverna med svensk bakgrund och inte minst för lärare och övrig personal.

På liknande sätt som för många andra yrken behövs en aktiv rekrytering till lärarhögskolorna av personer med invandrabakgrund.

Om det är konkurrens om platserna avgör idag betygen antagningen till lärarutbildning. Även om det är svårt att bedöma bör lämplighet i ökad grad finnas med i antagningsförfarandet. Nya kriterier bör prövas: intervjuer och praktik från arbete bland barn och ungdom, men gärna också från andra delar av arbetslivet bör kunna spela roll vid antagningen till lärarhögskolan.

Lärare måste erbjudas tid för återhämtning och nya intryck. Att ge lärare som en period känner sig trötta på jobbet möjlighet till andra uppgifter, gärna helt utanför skolans värld, fortbildning eller en förändrad roll, kan vara ett viktigt redskap för att säkra varje barns rätt till goda lärare och varje lärares rätt till en god arbetsmiljö.

Riktlinjer/förslag

- ❑ Lämplighet och arbetslivserfarenhet bör vägas in vid uttagning till lärarutbildning.
- ❑ Det behövs fler lärare med invandrabakgrund i skolorna. Därför behövs också en aktiv sådan rekrytering till lärarutbildningen.
- ❑ Skolorna bör vid alla anställningar se till att lärare med invandrabakgrund inte diskrimineras. Ambitionen bör vara att skolans lärarkår representerar samhällets etniska, kulturella och religiösa mångfald.
- ❑ Elever i både grund- och gymnasieskola behöver klassföreståndare som kontinuerliga kontaktpersoner och handledare. I grundskolans högre årskurser och i gymnasiet bör lärare kunna samarbeta om uppdraget. En viss flexibel resurs bör finnas för ökade kontakter med elever i svårigheter och deras föräldrar.
- ❑ Elevvårdsresurserna är mycket viktiga som stöd och hjälp till den enskilda läraren.
- ❑ Läraren måste i det dagliga arbetet iakttä sig själv, då det gäller att fördela sin uppmärksamhet bland eleverna och se till varje elev och dennes behov.
- ❑ Ämnesövergripande arbete och arbete i lärarlag ska stimuleras.
- ❑ Skolledningen ska stimulera sin personal till gemensam problemlösning i ett öppet och konstruktivt klimat.
- ❑ Lärarna ska erbjudas tid för återhämtning genom att få ägna sig åt annat än undervisning, gärna ute i näringslivet.

5. En bättre anpassad gymnasieskola

Det finns en idealbild, inte minst för socialdemokrater, av en gemensam skola där barn och ungdomar ”ska träffa varandra över klass-, köns- och etnicitetsgränser”. Men vision och verklighet är svåra att förena. Både forskning och vardagsexemplen visar på problematiska skillnader mellan politikens visioner och skolans praktik.

Politikerna ska bestämma vad som ska göras och lämna hur det görs till professionen och dess dialog med elever och föräldrar. Skolans personal är de professionella, som ska tolka och hantera de av politikerna uppställda målen. Men de lämnas ofta ensamma med tolkningsarbetet, oklarheter och en mängd dilemman att hantera.

Gymnasiereformen – ideal och verklighet

Efter gymnasiereformen 1991 finns de s.k. kärnämnen, svenska, engelska och matematik, inom alla gymnasieskolans program. Tanken har varit att erbjuda alla elever en gemensam plattform av kunskap som i princip ska ge alla allmän behörighet att studera vidare på högskolor och universitet.

Men skillnaderna i tradition, intresse, förmåga och mogenhet att klara gymnasieskolans teoretiska kärnämnen är stora. Det s.k. individuella programmet, som ursprungligen var avsett att undantagsvis ge de elever som inte klarat kärnämnen i grundskolan möjlighet att fylla igen sina kunskapsluckor, är nu gymnasieskolans enskilt största program. Närmare en tredjedel av gymnasieskolans elever lämnar skolan i förtid eller utan godkända betyg. Det som var tänkt som medel för utjämning har blivit ett system för utsortering.

Broderskapsrörelsen arbetade för reformen som genomfördes i början av 90-talet, och dess vision att alla elever skulle ha s.k. allmän behörighet för högskolestudier. Inga utbildningslinjer skulle få bli återvändsgränder.

Snart femton års erfarenheter visar att verkligheten inte kommit att motsvara visionen. En rad problem pockar på sin lösning. Det gäller avhoppet enligt ovan, men också hur skolpengen, formerna för finansiering och hur valfriheten mellan skolor kommit att påverka gymnasieskolans inriktning.

De fristående gymnasieskolorna

De fristående gymnasieskolorna spelar i sammanhanget en marginell roll. En negativ tendens är att de kommersiella skolföretagen i många fall satsar på återskapande av en äldre tids ”elitgymnasier”. Det drar resurser från de andra gymnasieskolorna och tunnar ut mötet mellan sociala grupper.

En annan typ av fristående skolor är de, oftast drivna av ideella organisationer, som söker att hitta lösningar just för de ungdomar som blivit eller riskerar bli ”drop-outs” från de kommunala gymnasieskolorna.

En tredje typ är när storföretag satsar på fristående gymnasieskolor som ett sätt att ta ansvar för utbildning och egen personalförsörjning. Det är ofta utbildningar, som bör ses som förebilder och mana till efterföljd, både från andra företag och branscher och från kommunerna.

De etniska eller konfessionella gymnasieskolorna är mycket få. De konfessionella fristående gymnasieskolorna är, som tidigare nämnts, enbart tre – alla med kristen profil.

Fokus på de kommunala gymnasieskolorna

Omkring 90 procent av gymnasieeleverna går i de kommunala gymnasieskolorna och det är främst där fokus för förbättringar bör finnas. Det har uppstått en form av tävlan mellan kommuner och skolor där man söker att etablera program som nog mer är inriktade på att ”locka” genom omedelbar popularitet än långsiktig förberedelse för yrkes- och samhällsliv. Utbildningslinjer som i första hand knyter an till fritidsintressen eller artistdrömmar har även blivit ett medel att hantera skoltrötthet och brist på motivation.

Samtidigt som gymnasieutbildningar med sådan inriktning blir allt fler har satsningarna på de industriella programmen och hantverk blivit allt svagare. Näringslivet, främst industri- och hantverkssektorerna, har inte heller varslat faran – risken att inte några ungdomar skulle söka sig till dem. Undantag har bara några större industrier utgjort genom att satsa på mycket kvalificerad gymnasieutbildning i sina egna lokaler. Gymnasietiden har där blivit en mycket god start på arbetslivet.

I en nyligen utgiven rapport från LO ”Gymnasieskolans program riktade mot industrin” uppmärksammas problemen med de yrkesförberedande programmen. Till energi-, fordons-, industri- och livsmedelsprogrammen är det dåligt med sökande ungdomar och avhoppet är många. Det gör det svårt för skolorna att hålla hög kvalitet.

Men vid jämförelse med andra linjer finns jobb efter examen. LO-studien visar t ex att närmare 80 procent av eleverna från industriprogrammen har en fast tillsvidareanställning. Många får jobb direkt efter gymnasiet. Prognoser pekar på ytterligare behov av sådana utbildningar. På liknande sätt kommer många hantverk, enligt prognoser, att bli bristyrken samtidigt som det är ont om utbildningsplatser och sökande

LO-rapporten föreslår att kommunerna ska kunna gå samman regionvis. Det kan göra det möjligt att klara t ex investeringarna i kostnadskrävande program och rekryteringen till ”smalare” hantverksprogram.

Större hänsyn till intressen och mognad

Bakom utvecklingen ligger både ekonomiska faktorer – verklighetsanpassad industriutbildning är dyr – men också attityder. Många föräldrar från arbetarklass har talat om att deras barn inte skulle ”slita i skitiga, bullriga, ja miljöfarliga verkstads- och fabriksmiljöer”. Barnen skulle få ett bättre liv.

Därför hade redan de ”gamla” yrkesskolorna periodvis svårt med elevrekryteringen och politiker och skolledare följaktligen svårt att motivera investeringar för uppdaterad yrkesutbildning. Satsningarna har efter hand mer inriktats mot mer populära och mindre kostnadskrävande utbildningar, typ estetiska och media-program. Programmen har fått allt fler elever – men många har sedan upptäckt att jobben saknas.

Självfallet ska undervisningen på gymnasieskolan ha en utgångspunkt i elevens egna erfarenheter och elevens inflytande. Också här ska personlig mognad få plats. Detta måste ställas mot arbetsmarknadens krav på kompetens. Gymnasieskolan måste trots allt bli många ungdomars chans till en anställning i ett yrke som de känner för.

Det finns också ett behov att utveckla nya och varierade pedagogiska former för att gymnasieskolans kärnämnen. Både ifråga om språk och matematik bör det vara möjligt att nå fram till bättre motivation och resultat om pedagogiken i de teoretiska ämnena mer direkt knyts an till programmens mer praktiska utbildning.

Inga elever bör tillåtas att känna stress, ja vantrivsel, av att läsa ämnen som de inte är mogna för. Möjligheten måste finnas att ersätta de ämnen som är för tunga med praktiska ämnen och yrkespraktik för att eleven ska kunna gå ut gymnasieskolan med ett något annorlunda slutbetyg.

Vi vill också väcka förslag om en rättighetscheck som ger dessa elever rätt att senare i livet läsa in de behörighetsgrundande ämnen som de saknar från sin gymnasieutbildning på Komvux eller folkhögskola. Både arbetsgivareorganisationer och fack bör engageras för att stötta dessa elever.

Lokal frihet – men inom tydliga ramar

Vi ser riskerna för att kunskapen om sammanhangen minskar, liksom för en ny segregering. Elevgrupperna på de olika programmen har inte mycket gemensamt och bör inte mekaniskt förs ihop i elevgrupper bara för att klara skolans ekonomi. Även om den sammanhållna klassen är viktigast i grundskolan, har också i gymnasiet gruppen och gruppstillhörigheten mycket stor betydelse.

Vi tar ställning för en kunskapssyn med eleven i centrum även på gymnasieskolan. Sammanhang och helhet behövs också här. Temaarbeten till exempel kring aktuella livsfrågor kan vara än mer viktiga under tonåren. Utrymme för individuell valfrihet ska finnas, liksom lokala möjligheter att utforma egna program och kurser. Skolverket och kommunerna bör dock, enligt ovan, ha ett vakande öga över hur programmen utvecklas.

Den lokala friheten får inte leda till "dagsländor", som gör att elever lämnar gymnasieskolan med avgångsbetyg som kan bli mycket svårtolkade utanför den egna skolan. Elever får inte "trilla emellan" stolarna om utvecklingen går mot ökade lokala kursutbud.

Samhället i skolan – mötesplatser och nätverk

Tonårstidens stora betydelse för vuxenblivandet förutsätter stimulans och tid för diskussioner om värderingar och svåra samhällsfrågor kamrater emellan, men också med vuxna. Det sociala nätet ska vara starkt och ge goda förutsättningar för stabila vuxenkontakter och vänskap.

Rektorer, lärare och andra vuxna bör stimuleras att i samverkan med eleverna ta ett ideellt ansvar för fritidsaktiviteter. Skolan behöver uppmuntra ett "rikt inre liv" - med mötesplatser och nätverk, bland annat med politiska, nykterhets-, idrotts- och konfessionella föreningar och grupper. Skolan bör också stimulera och positivt uppmärksamma elevers engagemang i föreningsliv och i volontär- och frivilliginsatser i t ex sociala organisationer men också i t ex kommunal verksamhet. För alla program behövs samverkan för praktikplatser och för kontakt med arbetsliv och företag.

Klassföreståndarrollen är fortsatt viktig för den enskilde eleven även i gymnasiet. Ett personligt handledar/mentorskap kan komplettera tryggheten. Ekonomiska resurser för att arvoda vuxeninsatser på dessa områden behövs.

SYO-funktionen behöver förstärkas kraftigt och ges samma möjligheter som på tidigt 80-tal. Samma gäller kurator- och skolhälsovårdsfunktionerna. Ungdomarna är idag exponerade för ett hårt kommersialiserat samhälle med alltför många frestelser, som kan äventyra både deras möjligheter på arbetsmarknaden och deras hälsa.

Elevfackligt arbete bör uppmuntras. Elever som engagerar sig i elevråd och andra aktiviteter för sina kamrater måste uppmärksammas, t ex genom att de får särskilda intyg om sina insatser.

Riktlinjer/förslag

- Även gymnasieskolans pedagogik behöver ta sin utgångspunkt i den enskilda elevens erfarenhet och förmåga, och syfta till helhet och förståelse.

- ❑ Pedagogiken för gymnasieskolans teoretiska ämnen bör utvecklas och mer varierat anpassas till de olika programmens förutsättningar och behov.
- ❑ Större utrymme för individuella val bör ges de ofta skoltrötta elever, som tas in på det individuella programmet. De bör kunna få välja bort "tunga ämnen" för mer praktiskt inriktad verksamhet, gärna som lärlingar.
- ❑ De som väljer bort gymnasieskolans "tunga ämnen" bör då de känner sig mogna, få en rättighetscheck för att senare komplettera sina utbildning vid Komvux eller folkhögskola.
- ❑ Den lokala gymnasieskolans programutbud får inte styras av kommunens intresse att hålla ner skolkostnaderna och därför erbjuda platser på populära, men samtidigt inte arbetslivskvalificerande program.
- ❑ Kommunerna bör söka samverka i regionen för att gemensamt klara mer kostnadskrävande gymnasieutbildningar
- ❑ Det lokala näringslivet måste engagera sig i gymnasieskolans programutbud och erbjuda allt stöd, bl a praktikplatser för yrkesinriktade program och sommararbete för ett stort antal gymnasieelever. Positiva vuxenkontakter är en viktig del av den unges utveckling.
- ❑ Även för de studieförberedande programmen i gymnasieskolan behövs ett mer utvecklat system för arbetsplatsförlagd utbildning. Arbetsgivarna bör se det som en framtidsinvestering att förbättra kontakten med skolorna och eleverna får ett stöd för sina framtida studieval.
- ❑ Den ökade lokala friheten bör hanteras med försiktighet så att inte elever lockas in på utbildningar, som sedan inte kan bedömas av utomstående. Försök med ny organisation, nya arbetsmetoder och förbättrade pedagogiska lärarinsatser bör uppmuntras och följas upp av Skolverket.
- ❑ Gruppen/klassen är viktig också i tonåren. Eleverna behöver ett starkt socialt nätverk, stabila vuxenkontakter och personligt handledarskap. SYO-funktionen liksom insatserna för elevhälsovård behöver stärkas.
- ❑ Skolan behöver uppmuntra ett "rikt inre liv" - med mötesplatser och nätverk, bland annat med politiska, nykterhets-, idrotts- och konfessionella föreningar och grupper. Skolan bör också stimulera och positivt uppmärksamma elevers engagemang i föreningsliv och i volontär- och frivilliginnsatser i t ex sociala organisationer men också i t ex kommunal verksamhet. Det bör också kunna ses meriter för framtiden.
- ❑ Elevfackligt arbete måste erbjudas arbetsformer, som stimulerar de engagerade eleverna. Därför är för alla elever kontakter med det lokalpolitiska livet liksom med arbetsgivare- och arbetstagarorganisationer nödvändiga.

Lämna förbudsdebatten om de fristående skolorna och ägna istället kraften till att utveckla den kommunala skolan till det för barn och föräldrar bästa alternativet.

Det är ett av uppdragen för Broderskapsrörelsens arbete med skolfrågorna, som bl a omfattat:

- Besök och kontakt med många fristående skolor (kristna, judiska, muslimska och andra).
- Ett skolpolitiskt forum 2005 med medverkan av bl a skolminister Ibrahim Baylan
- Redovisning av synsätt och förslag i rapporten "Gemensam skola – bäst för alla?"
- Debatt om skolfrågorna vid kongressen i Nyköping sommaren 2005

Ibrahim Baylan och några av deltagarna vid det skolpolitiska forumet

Arbetet med skolfrågor kommer enligt beslut vid kongressen i Nyköping att fortsätta under kongressperioden 2005-2007. Den här rapporten ska främst ses som ett "startbidrag" avsett att väcka frågor och inspirera fler att delta i ett idéarbete om skolan och dess mål och uppgifter.

Ibrahim Baylan säger att socialdemokratin efter valet 2006 önskar en dialog också med de borgerliga partierna i skolfrågan. Det är utmärkt. Skolfrågan är också ett politiskt ansvarsområde som med fördel utvecklas i ett bredare samförstånd.

Det är vår förhoppning att Broderskapsrörelsens rapport och det fortsatta arbetet med skolfrågor skall kunna bidra till att vidga och bredda debatten.

Rapporten har fem avsnitt: / Friskoledebatten – dags att lämna den! / Grundskolan – strategi för utveckling / Värdegrund – etik och religion / En demokratisk skola / En bättre anpassad gymnasieskola

I fråga om gymnasieskolan har en del förslag direkt hämtats från LO:s nyligen utgivna rapport "Gymnasiet med blick mot industrin".